

Rahvusraamatukogu alustab digitaalarhiivi loomist

Krista Kiisa (RiTo 10), Eesti Rahvusraamatukogu projekti reUSE juht

Digitaalselt sündinud kultuuripärand on kõige suuremas hävimisohus olev teabeliik, mille kõiki vorme hõlmav säilitamine on keeruline ja kulukas ülesanne.

Digitaalinfo säilitamine on kuum teema kogu maailmas. Kuigi selle teoreetilistest aspektidest on palju kirjutatud ja nende üle vaieldud, esineb juurutamise ja testimise vallas veel vajakajäämisi. Seetõttu on pikaajalist digitaalset säilitamist ja taaskasutamist toetavate teoreetiliste ja praktiliste lahenduste väljatöötamiseks käivitatud viimaseil aastail hulk riiklikke ja rahvusvahelisi programme ning projekte.

Väljend *trusted digital repository* on omandamas tähendust, millega teadvustatakse digitaalinfo pikaajalise säilitamise probleemsust ja keerukust. Põhjalikumad uurimused pärinevad Ameerika Ühendriikidest, Austraaliast ja Kanadast. Üks viimaseid ilmus OCLC/RLG PREMIS-e tööühmalt 2004. aasta septembris. Digitaalinfo säilitamise ja haldamisega on tõhusamalt hakanud tegelema Euroopa teadus- ja infoasutused. Riikliku digitaalarhiivi loomise suurimad kogemused on Hollandil ja Suurbritannial.

Üks Euroopas äsja käivitunud algatus on rahvusvaheline koostööprojekt *reUSE*, mida toetab Euroopa Liidu raamprogramm *eContent*. Projekt ühendab aastail 2004–2006 Austria, Eesti ja Saksamaa rahvus- ning ülikooliraamatukogusid, et luua eeskätt avaliku sektori väljaannete trükifailide tarbeks pikaajalise säilitamise standardite kohane digitaalarhiiv ning sellel põhinevad teenused. Eestis osaleb projekti töös Eesti Rahvusraamatukogu.

Milleks Eestile *reUSE*?

Digitaalinfo eluiga on lühike ning säilitamine kulukas. Digifailide pikaajalist säilitamist komplitseerib tänapäeval aina kiiremini aeguv riist- ja tarkvara. Arvutites on hulgaliselt faile, mida ei suudeta enam avada ega kasutada. Digitaaltehnoloogiate üha laienev kasutus on loonud olukorra, kus põhiküsimus on digitaalinfo kasutatavuse tagamine kogu säilitamisaja vältel. Turvalise säilitamisega kaasnevad alati riskid. Nende tuvastamise ja vältimisega tegelevad paljud maailma silmapaistvad info- ja uurimiskeskused, otsides väljundeid uutes ja arenevates digitaalinfo säilitamise tehnoloogiates.

Eestis puudub digitaalinfo kogumise ja säilitamise praktika, samuti digitaalarhiiv, mis teeks võimalikuks ainest pikaajalise säilitamise ja taaskasutamise. Seetõttu on suur osa trükieelsetest failidest pärast väljaande ilmumist arvutitest kustutatud või tehnoloogia arenedes jäädavalt hävinud. Projektiga *reUSE* püüab Rahvusraamatukogu infosüsteemide osakond luua digitaalarhiivi, mis Eestis mitte ainult ei kogu trükifaile, vaid vastutab ka sinna nõuetekohaselt üle antud digifailide kirjeldamise, arhiveerimise ja haldamise eest. Eesmärk on tagada nende failide autentsus, terviklikkus ja edasine kasutatavus. Digifailide säilitamiseks luuakse infrastruktuur, digitaalarhiivi ülalpidamiseks töötatakse välja kriteeriumid, põhisuunad ja juhendid, info pikaajaliseks säilimiseks luuakse vahendid ja

nähakse ette meetodid. Tööprotsessid kavandatakse ja viiakse läbi kindlatel metoodilistel alustel, rahvusvaheliste standardite kohaselt.

Loodav digitaalarhiiv ei ole mõeldud kinnise hoidlana, vaid tagab digitrükifailide turbe ja pikaajalise säilimise ning kättesaadavuse, võimaldades neid näiteks uuesti trükkida. Juurdepääs nõuetekohaselt arhiivi saadetud digitaalsele ainele on väljaandjal alati olemas. Peale selle saab loodava teenuse abil Rahvusraamatukogu elektroonilise kataloogi ja andmebaaside vahendusel neid materjale süstematiseerida, kirjeldada ning laiemale kasutajaskonnale levitada.

Süstematiseeritud andmepank

Suur osa pikaajalise säilitamisega seonduvatest uurimustest käsitleb metaandmete problemaatikat. Metaandmete all mõeldakse siin objekti kirjeldavat infot, mida tuleb säilitada koos objekti endaga, et viimase sisu, vorm ja õigused oleksid alati ja kõikjal üheselt mõistetavad. Digitaalarhiivi loomisel tuleb kõigepealt kindlaks teha, millist laadi metaandmeid koos objektidega koguda ja säilitada. Raamatukogud on läbi aegade korrastanud oma kogusid, avades seal leiduvaid teavikuid kirjeldava info kaudu. Sama põhimõtet tuleb nüüd rakendada ka digitaalinfo kirjeldamisel, sest üha kasvavas ja suurenevas infotulvas mängib optimaalne otsingustrateegia tähtsat rolli. See on aspekt, kus raamatukogud on oma süstematiseeritud andmepankadega ühiskonnale asendamatu varaait.

Milleks näha vaeva trükisena ilmuvate digifailide säilitamisega? Lähtudes valikuprintsiipidest, käsitleme loodava arhiiviteenuse sihtrühmana eeskätt avaliku sektori institutsioone, kus tegeldakse trükiste kirjastamisega. Nende trükisarv osutub levitamisel sageli ebapiisavaks, sest kasutajaskonna suurust ja huvi on hinnatud valesti. Teisalt takistavad ainelised võimalused riigisektoril väljaandeid küllaldaselt määralt trükkida.

Osa avaliku sektori trükiväljaandeid kaubanduslikult ei levitata või tehakse seda üksnes selleks loodud kohtades. See aga tähendab, et alati pole kasutajail juurdepääsu vajalikele materjalidele. Tänapäevane infotarbija on harjunud e-riigi hüvedega ja peab iseenesest mõistetavaks, et vajalik info on temast hiireklõpsu kaugusel. Võimaldagem talle seda avaliku sektori väljaannete osas.

Digitaalinfo süstemaatilise kogumisest ja säilitamisest Eestis paraku kindlas kõneviisis rääkida ei saa. Ometi on digitaalselt sündinud kultuuripärand kõige suuremas hävimisohus olev teabeliik. Selle kõiki vorme hõlmav säilitamine on riigi ülesanne ning peab olema tagatud seadusandliku toe ja rahaabiga. Seetõttu on hea meel tõdeda, et kultuuriministeeriumi algatusel ja juhtimisel on välja töötatud Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise riiklik strateegia aastaks 2004–2007. Rahvusraamatukogus Euroopa Liidu raamprogrammiga *eContent* käivitunud Euroopa raamatukogude koostööprojekt *reUSE* võib teenida eelnimetatud riiklikku strateegiat, olles esimene katse, mille põhjal hinnata ja analüüsida digitaalarhiivi loomist ning kasutada omandatud oskusteavet analoogilises tegevuses riigi tasandil.

Kasutatud kirjandus

Cedars Guide to the Distributed Digital Archiving Prototype (2002). – <http://www.leeds.ac.uk/cedars/guideto/cdap/>

METS: Metadata Encoding and Transmission Standard. – <http://www.loc.gov/standards/mets/>

OAIS: Open Archival Information System. The Reference Model for an Archival Information System. – <http://ssdoo.gsfc.nasa.gov/nost/isoas/>

OCLC/RLG PREMIS Working Group (2004). Implementing Preservation Repositories for Digital Materials: Current Practise and Emerging Trends in the Cultural Heritage Community.

Trusted Digital Repositories: Attributes and Responsibilities. An RLG–OCLC Report!(2002). – <http://www.rlg.org/longterm/repositories.pdf>.